JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
PEDRO CRUZ VILLALÓN
24 päivänä toukokuuta 2012 [1]

Asia C-589/10

Janina Wencel
vastaan
Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku

(Ennakkoratkaisupyyntö – Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (Puola))

Sosiaaliturva — Asetuksen N:o 1408/71 7 artikla ja liite III — Puolassa ennen unioniin liittymistä myönnetty vanhuuseläke — Unionin oikeuden sovellettavuus — Ennen asetuksen N:o 1408/71 soveltamisen alkamispäivää allekirjoitetun sosiaaliturvasopimuksen sovellettavuus — Henkilö, jolla on kaksi vakinaista asuinpaikkaa kahdessa jäsenvaltiossa ja jolle toisessa niistä on myönnetty vanhuuseläke ja toisessa leskeneläke — Toisen eläkkeen poistaminen ja perusteettomasti saatujen etuuksien takaisin maksamista koskeva määräys — Mahdollisuus kahteen asuinpaikkaan asetuksen N:o 1408/71 soveltamisen kannalta

I Johdanto

1. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin esittää nyt käsiteltävässä asiassa kolme kysymystä oikeudenkäynnissä, jossa kyse on vuonna 2009 tehdyn sellaisen päätöksen lainmukaisuudesta, jolla Puolan viranomaiset poistivat Janina Wenceliltä hänelle vuonna 1990 myönnetyn vanhuuseläkkeen, ja vaativat häntä palauttamaan viimeisen kolmen vuoden aikana maksetut etuudet. Eri tosiseikkojen ja Puolan ja Saksan liittotasavallan välillä vuonna 1975 tehdyn kansainvälisen sopimuksen perusteella ne katsoivat, että Saksan sosiaaliturvajärjestelmä oli ainoa toimivaltainen järjestelmä tämän eläkkeen osalta.

2. Sąd Apelacyjny tiedustelee tämän hallinnollisen päätöksen (sekä sen perustana olevan Puolan lainsäädännön) lainmukaisuutta unionin oikeuden, erityisesti asetuksen (ETY) N:o 1408/71 [2] valossa; viimeksi mainitun sovellettavuus pääasiassa vaikuttaa kyseenalaiselta.

3. Nyt käsiteltävä asia antaa unionin tuomioistuimelle mahdollisuuden tehdä merkittäviä täsmennyksiä sosiaaliturvaa koskevaan oikeuskäytäntöön sekä niihin kysymyksiin, jotka koskevat uusien jäsenvaltioiden Euroopan unioniin liittymisestä usein aiheutuneita oikeudellisia ongelmia ja niihin sovellettavia siirtymäsäännöksiä.

1 — Alkuperäinen kieli: espanja.

2 — Sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin, itsenäisiin ammatinharjoittajiin ja heidän perheenjäseniinsä 14.6.1971 annettu neuvoston asetus (ETY) N:o 1408/71 (EYVL L 149, s. 2), sellaisena kuin se on muutettuna useaan kertaan (jäljempänä asetus N:o 1408/71).

II Asiaa koskevat oikeussäännöt

A *Asetus N:o 1408/71*

4. Asetuksen N:o 1408/71 1 artiklan h alakohdan mukaisesti kyseisessä direktiivissä ilmaisulla ”asuminen” tarkoitetaan ”vakinaista oleskelua”.

5. Vaikka kyseisellä asetuksella N:o 1408/71 korvataan sen 6 artiklan mukaisesti yleissääntönä kansainväliset sosiaaliturvasopimukset, 7 artiklassa säädetään tiettyjä tapauksia koskevasta poikkeuksesta ja siinä todetaan, että sovelletaan edelleen ”jäsenvaltioiden jo ennen tämän asetuksen soveltamisen alkamispäivää tekemien tiettyjen sosiaaliturvasopimusten määräyks[iä], mikäli ne ovat etuudensaajien kannalta edullisempia tai jos ne johtuvat tietyistä historiallisista olosuhteista ja niiden vaikutus on ajallisesti rajoitettu, jos ne ilmoitetaan liitteessä III” (7 artiklan 2 kohdan c alakohta).

6. Asetuksen N:o 1408/71 liitteessä III olevan A osan 19 kohdan a alakohdassa mainitaan ”Sosiaaliturvasta 8 päivänä joulukuuta 1990 tehdyn sopimuksen 27 artiklan 2–4 kohdassa määriteltyjen edellytysten ja soveltamisalan mukaisesti 9 päivänä lokakuuta 1975 tehty sopimus vanhuus- ja työtapaturmamääräyksistä”. [3]

7. Asetuksen N:o 1408/71 10 artiklan 1 kohdassa säädetään, että ”jollei tässä asetuksessa toisin säädetä, työkyvyttömyys-, vanhuus- tai jälkeenjääneiden rahaetuuksia, työtapaturma- tai ammattitautieläkkeitä ja kuolemantapauksen johdosta annettavia avustuksia, joihin on saavutettu oikeus yhden tai useamman jäsenvaltion lainsäädännön mukaan, ei saa vähentää, muuttaa, keskeyttää, peruuttaa tai takavarikoida sen vuoksi, että etuuden saaja asuu muun jäsenvaltion alueella kuin sen, jossa maksamisesta vastuussa oleva laitos sijaitsee. – –”

B *Puolan säännöstö*

8. Puolassa vanhuuseläkkeistä ja muista sosiaaliturvaetuuksista säädetään sosiaalivakuutuskassasta maksettavista vanhuus- ja muista eläkkeistä 17.12.1998 annetulla lailla (Ustawa z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). [4]

9. Eläkelain 114 §:n 1 momentin mukaan oikeus etuuteen tai etuuden suuruus arvioidaan asianomaisen hakemuksesta tai viran puolesta uudelleen, jos etuuksia koskevan päätöksen voimaantulon jälkeen esitetään uusia todisteita tai ilmenee, että jo ennen päätöksen tekemistä vallinneet olosuhteet vaikuttavat etuutta koskevaan oikeuteen tai etuuden suuruuteen.

10. Eläkelain 138 §:n 1 ja 2 momentin mukaan henkilö, joka on perusteettomasti saanut etuuksia, on velvollinen maksamaan ne takaisin. Perusteettomasti saatuina etuuksina pidetään etuuksia, jotka on maksettu, vaikka on olemassa olosuhteita, joiden vuoksi oikeus etuuteen raukeaa tai lakkaa kokonaan tai osittain taikka suorituksen maksaminen lopetetaan kokonaan tai osittain, jos etuudensaajalle on ilmoitettu, että hänellä ei ole oikeutta etuuden saamiseen.

3 — Dz. U. 1976, nro 16, järjestysnumero 101. Jäljempänä vuoden 1975 sopimus.

4 — Konsolidoitu versio: Dz. U. 2009, nro 153, järjestysnumero 1227. Jäljempänä eläkelaki.

C 9.10.1975 tehty sopimus

11. Pääasiassa merkitystä on myös jo mainitulla Saksan ja Puolan välillä 9.10.1975 tehdyn sopimuksen 4 artiklan 1 kappaleella, jossa määrätään seuraavaa: ”Eläkevakuutuksesta maksettavat eläkkeet myöntää sen valtion sosiaaliturvalaitos, jonka alueella etuudensaaja asuu, kyseiseen laitokseen sovellettavien säännösten mukaisesti”. Sopimuksen 4 artiklan 3 kappaleessa määrätään seuraavaa: ”Eläkkeet – – myönnetään vain sen ajan, jonka etuudensaaja asuu sen valtion alueella, jonka sosiaaliturvalaitos vahvistaa eläkeoikeuden. – –”

III Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

12. Pääasia koskee Janina Wencelin vanhuuseläkeoikeuksia; hän on vuonna 1930 syntynyt Puolan kansalainen, jonka asuinpaikaksi on vuodesta 1975 lähtien samanaikaisesti ilmoitettu Saksa ja Puola. On aloitettava kuvailemalla tätä etuudensaajan asuinpaikkaa koskevaa viimeksi mainittua seikkaa.

13. Yhtäältä Wencelin asuinpaikaksi on ilmoitettu Puola, jossa hän on työskennellyt miniälleen omien lapsenlapsiensa hoitajana 1.4.1984 ja 31.10.1990 välisenä aikana. Tämän Puolassa harjoitetun ammattitoiminnan johdosta Zakład Ubezpieczén Społecznych (jäljempänä ZUS) myönsi 24.10.1990 tekemällään päätöksellä riidan kohteena olevan vanhuuseläkkeen 1.7.1990 alkavin vaikutuksin Puolassa täyttyneiden vakuutuskausien osalta.

14. Toisaalta Wencel oli hakenut vuonna 1975 oleskelulupaa Saksan viranomaisilta, ja asiakirja-aineiston mukaan hänet oli ilmoitettu Frankfurt am Mainin kaupungin asukasrekisteriin vuodesta 1975 vuoteen 2010 asti. Wencelin aviomies muutti vuonna 1975 tähän saksalaiseen kaupunkiin, jossa hän työskenteli palkattuna työntekijänä ja jossa hän asui kuolemaansa asti vuoteen 2008. Vuonna 1984 Saksan viranomaiset myönsivät hänelle työkyvyttömyyseläkkeen. Wencel on saanut 1.8.2008 lähtien saksalaiselta sosiaaliturvalaitokselta leskeneläkettä. Leskeneläkehakemuksessa hän oli ilmoittanut osoitteen Frankfurtin kaupungissa.

15. Tällä hetkellä Wencel asuu osapuolten ilmoituksen mukaisesti Puolassa.

16. Vuonna 2009 ZUS sai tietoonsa, että Wencel oli ilmoitettu rekisteriin myös Saksassa, ja se vaati häntä ilmoittamaan tosiasiallisen asuinpaikkansa. Wencel ilmoitti 24.11.2009 päivätyllä kirjeellään, että 25.8.1975 lähtien hänen vakinainen asuinpaikkansa oli Saksassa, mutta että hän oli viettänyt lomansa ja juhlapyhät Puolassa.

17. Tämän ilmoituksen perusteella ZUS teki kaksi päätöstä. Ensimmäisellä, 26.11.2009 tekemällään päätöksellä se kumosi 24.10.1990 tekemänsä päätöksen, jolla se oli myöntänyt Wencelille mainitun vanhuuseläkkeen, ja se lopetti mainitun eläkkeen maksamisen 1.12.2009. Se perusteli tätä päätöstä sillä, että ZUS:n näkemyksen mukaan etuudensaajan elinetujen keskus ja vakinainen asuinpaikka on ollut vuodesta 1975 lähtien Saksassa huolimatta siitä, että hän oli vuoden 1990 eläkehakemuksessaan ilmoittanut osoitteen Puolassa. Tästä syystä ZUS totesi, ettei Puolan eläkelaitos ollut koskaan ollut toimivaltainen ratkaisemaan Wencelin eläkehakemusta vaan että 9.10.1975 tehdyn sopimuksen 4 artiklan perusteella Saksan sosiaaliturvalaitos on toimivaltainen tämän asian ratkaisemiseen. Näin ollen ZUS katsoi, ettei hakijalla ollut oikeutta Puolan sosiaaliturvajärjestelmän mukaiseen vanhuuseläkkeeseen.

18. ZUS:n mainitun päätöksen johdosta 23.12.2009 tehdyssä toisessa päätöksessä velvoitettiin Wencel maksamaan takaisin perusteettomasti maksetut vanhuuseläkkeet kolmelta viimeiseltä vuodelta eli 1.12.2006 ja 30.11.2009 väliseltä ajalta korkoineen.

19. Wencel nosti kummastakin päätöksestä kanteen Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczén Społecznych w Białymstokussa (Białystokin alueellinen työ- ja sosiaaliturva-asioita käsittelevä alioikeus), jossa hän väitti, että ZUS oli jättänyt noudattamatta liikkumis- ja oleskeluvapautta koskevia unionin oikeuden määräyksiä ja säännöksiä ja tulkinnut virheellisesti sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevia säännöksiä. Hän väitti asuneensa vuodesta 1975 lähtien sekä Puolassa että Saksassa, eikä häneltä nyt voida evätä oikeutta vanhuuseläkkeeseen tällä perusteella. Molemmat kanteet hylättiin 15.9.2010 annetulla tuomiolla. Sąd Okręgowy katsoi, että kantajalla oli vakinainen asuinpaikka sekä Puolassa että Saksassa, mutta että hän oli todellisuudessa viettänyt suurimman osan ajasta Saksassa, joten hänen elinetujensa keskuksen on oltava kyseisessä maassa.

20. Wencel valitti tästä tuomiosta Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczén Społecznych w Białymstokuun (muutoksenhakutuomioistuin – Białystokin työ- ja sosiaaliasioita käsittelevä tuomioistuin). Muutoksenhakutuomioistuin katsoi, että on olemassa asiassa sovellettavien unionin oikeuden säännösten tulkintaa koskevia epäilyksiä, ja se päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin ja heidän perheenjäseniinsä 14.6.1971 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1408/71 10 artiklaa tulkittava SEUT 21 artiklan ja SEUT 20 artiklan 2 kohdassa vahvistetun oikeutta liikkua vapaasti ja oleskella Euroopan unionin jäsenvaltioissa koskevan periaatteen valossa siten, että rahallisia vanhuusetuuksia, joihin on saavutettu oikeus yhden jäsenvaltion lainsäädännön mukaan, ei saa vähentää, muuttaa, keskeyttää, peruuttaa tai takavarikoida myöskään silloin, kun etuudensaaja on asunut samanaikaisesti kahden jäsenvaltion alueella (kaksi samanarvoista vakinaista asuinpaikkaa) ja kun toinen näistä on muu jäsenvaltio kuin se, jossa vanhuuseläkkeen maksamisesta vastuussa oleva laitos sijaitsee?

2) Onko SEUT 21 artiklaa ja SEUT 20 artiklan 2 kohtaa sekä – – asetuksen – – N:o 1408/71 10 artiklaa tulkittava siten, että ne ovat esteenä sille, että sosiaalivakuutuskassasta maksettavista vanhuus- ja muista eläkkeistä 17.12.1998 annetun kansallisen lain (ustawa z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. 1976, nro 153, järjestysnumero 1227 muutoksineen) 114 §:n 1 momenttia sovelletaan yhdessä Saksan liittotasavallan ja Puolan kansantasavallan vanhuus- ja työtapaturmamääräyksistä 9.10.1975 tehdyn sopimuksen (Dz. U. 1976, nro 16, järjestysnumero 101 muutoksineen) 4 artiklan kanssa siten, että puolalainen eläkelaitos käsittelee asian uudelleen ja peruuttaa oikeuden vanhuuseläkkeeseen henkilöltä, jolla on useiden vuosien ajan ollut samanaikaisesti kaksi vakinaista asuinpaikkaa (kaksi elinetujen keskusta) kahdessa nykyisin Euroopan unioniin kuuluvassa valtiossa ja joka ei ennen 2009 ole esittänyt hakemusta tai selvitystä asuinpaikkansa siirtämisestä jompaankumpaan näistä valtioista?

Jos vastaus on kieltävä:

3) Onko SEUT 20 artiklan 2 kohtaa ja SEUT 21 artiklaa – – sekä – – asetuksen – – N:o 1408/71 10 artiklaa tulkittava siten, että ne ovat esteenä sosiaalivakuutuskassasta maksettavista vanhuus- ja muista eläkkeistä 17.12.1998 annetun kansallisen lain 138 §:n 1 ja 2 momentin soveltamiselle siten, että puolalainen eläkelaitos vaatii sen nojalla henkilöä, jolla on vuosina 1975–2009 ollut samanaikaisesti kaksi vakinaista asuinpaikkaa (kaksi elinetujen keskusta) kahdessa nykyisin Euroopan unioniin kuuluvassa valtiossa, maksamaan vanhuuseläkkeen takaisin kolmelta edeltävältä vuodelta, kun puolalainen eläkelaitos ei eläkkeen myöntämistä koskevaa hakemusta käsiteltäessä eikä sen saamisen jälkeen ole tiedottanut hänelle siitä, että kahdesta vakinaisesta asuinpaikasta on ilmoitettava ja että on esitettävä hakemus tai selvitys, joka koskee sitä, että valitaan jommankumman valtion eläkelaitos, joka on toimivaltainen käsittelemään vanhuuseläkettä koskevan hakemuksen?”

IV Menettely unionin tuomioistuimessa

21. Ennakkoratkaisupyyntö saapui unionin tuomioistuimen kirjaamoon 14.12.2010.

22. ZUS, Puolan ja Saksan hallitus sekä komissio ovat esittäneet kirjallisia huomautuksia.

23. ZUS:n, Puolan tasavallan, Saksan liittotasavallan ja komission edustajat esittivät suulliset huomautuksensa 1.3.2012 pidetyssä suullisessa käsittelyssä.

V Asian tarkastelu

24. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on esittänyt nyt käsiteltävässä asiassa kolme kysymystä, jotka tiivistettyinä koskevat sitä ongelmaa, voiko henkilö, joka on asunut samanaikaisesti kahdessa valtiossa vuodesta 1975 lähtien ja jolle vuonna 1990 myönnettiin toisessa niistä vanhuuseläke, vedota unionin oikeuteen kyseenalaistaakseen sellaisen päätöksen lainmukaisuuden, jolla häneltä 19 vuotta myöhemmin poistetaan mainittu eläke ja velvoitetaan hänet maksamaan takaisin hänelle kolmen viimeisen vuoden aikana maksetut määrät.

25. Nämä kolme kysymystä vaikuttavat muotoilunsa puolesta lähtevän tietyistä olettamuksista, joiden paikkansa pitävyyttä on joissakin tapauksissa tarpeen tutkia niin, että ne muotoillaan uudelleen ja lisätään niihin joitakin täydentäviä huomautuksia, jotka mielestäni antavat pääasian ratkaisemiseksi mahdollisimman hyödyllisen ja täydellisen vastauksen, vaikkei ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin olekaan niitä nimenomaisesti esittänyt.

A *Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys*

1. Mahdollisuus kahteen asuinpaikkaan sosiaaliturvaa varten

26. Ensimmäisen kysymyksen lähtökohtana on se tosiasiallinen tilanne, että Wencelillä on samanaikaisesti kaksi asuinpaikkaa, Puolassa ja Saksassa; tälle seikalle ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin näyttää haluavan antaa tietyn oikeudellisen relevanssin. Erityisesti se kysyy, voidaanko sellaiseen vanhuuseläkkeen saajaan, jolla on ollut nämä kaksi asuinpaikkaa kahdessa jäsenvaltiossa, joista ”toinen niistä on eri valtio, kuin se, jonka alueella vanhuuseläkkeen maksavan laitoksen kotipaikka on”, soveltaa asetuksen N:o 1408/71 10 artiklaan perustuvaa suojelua, sellaisena kuin kyseinen artikla on luettuna yhdessä SEUT 21 artiklan ja SEUT 20 artiklan 2 kohdan kanssa.

27. Katson tarpeelliseksi täsmentää heti alussa, ettei kahden asuinpaikan ilmoittaminen kahdessa eri jäsenvaltiossa sosiaaliturvaa varten ole mahdollista asetuksen N:o 1408/71 systematiikkaa silmällä pitäen eikä sitä myöskään voida perustella perustamissopimuksella.

28. Suuressa osassa mainittuun asetukseen N:o 1408/71 sisältyvissä sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamissäännöissä käytetään etuudensaajan asuinpaikkaa liityntäkohtana sovellettavan lainsäädännön tai toimivaltaisen laitoksen määrittämiseksi. Näin ollen esimerkiksi asuinpaikka määrittää sosiaaliturva-alalla sovellettavan lainsäädännön sellaisen henkilön tapauksessa, joka harjoittaa toimintaansa eri jäsenvaltioiden alueella (asetuksen N:o 1408/71 14 artiklan 2 kohdan b alakohta ja 14 a artiklan 1 kohta), tai niissä tapauksissa, joissa ”jäsenvaltion lainsäädäntöä lakataan soveltamasta ilman, että toisen jäsenvaltion lainsäädäntö tulee sovellettavaksi” (13 artiklan 2 kohdan f alakohta). Samoin asuinpaikkakriteerin perusteella voidaan määritellä maksuihin perustumattomien erityisetuuksien suorittamiseen toimivaltainen laitos (10 a artiklan 1 kohta).

29. Se, että tilanteessa, jossa on olemassa kaksi asuinpaikkaa, tunnustettaisiin näiden oikeusvaikutukset, tekisi edellä mainituista ja monista muista asetuksen N:o 1408/71 säännöksistä soveltumattomia, ja sillä loukattaisiin yhden ainoan lainsäädännön soveltamisen periaatetta, joka on yhdessä yhdenvertaisuusperiaatteen ja saavutettujen oikeuksien säilyttämisen periaatteen kanssa yksi niistä perusperiaatteista, joihin tämä unionin sääntely perustuu. [5]

30. Oikeuskäytännössä on toistuvasti todettu, että asetuksen N:o 1408/71 II osaston säännökset muodostavat täydellisen ja yhtenäisen lainvalintasäännösten järjestelmän, jonka tarkoituksena on saattaa unionin alueella liikkuva työntekijä pelkästään yhden jäsenvaltion sosiaaliturvajärjestelmän alaiseksi, jotta voitaisiin välttää useiden kansallisten lainsäädäntöjen soveltaminen työntekijään ja siten tästä aiheutuvat hankaluudet. [6] Yhden ainoan asuinpaikan määrittäminen sosiaaliturvaa varten mahdollistaa muun muassa asetuksella N:o 1408/71 kielletyn etuuksien päällekkäisyyden estämisen (12 artikla).

31. Wencelin tilanteen kaltainen tilanne, jossa henkilöllä on yhtä merkittäviä eri elinetujen keskuksia useammassa kuin yhdessä jäsenvaltiossa, ei ole täysin poikkeuksellinen. Unionin lainsäätäjä on tästä seikasta tietoisena luetellut tekijöitä, jotka on otettava huomioon henkilön asuinpaikan määrittämisessä, ja se on täsmentänyt, että jos kyseessä olevien laitosten välillä on mainittujen tekijöiden kokonaisarvioinnissa erimielisyyttä, ratkaiseva on kyseessä olevan henkilön tarkoitus. [7] Näin ollen yhden ainoan asuinpaikan määrittäminen sosiaaliturvaa varten joko valitsemalla yksi monista taikka jompikumpi kahdesta on välttämätöntä.

32. Tämän lisäksi katson, että säännös, joka velvoittaa nimeämään sosiaaliturvaa varten yhden ainoan asuinpaikan ja jolla estetään oikeusvaikutusten antaminen kahdelle tosiasialliselle asuinpaikalle, ei ilman muuta ja vain tästä syystä ole ristiriidassa SEUT 20 ja SEUT 21 artiklan kanssa, joihin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin vetoaa. Kuten jäljempänä näemme, puolalaisen eläkkeen poistaminen ei riita-asiassa estä Wenceliä kääntymästä Saksan viranomaisten puoleen vastaavan etuuden saamiseksi. Velvollisuus ilmoittaa yksi ainoa asuinpaikka ei lähtökohtaisesti aiheuta haittaa etuudensaajalle, joka voi lisäksi vaatia Saksassa kaikkien Puolassa täyttyneiden vakuutuskausien huomioon ottamista.

33. Näin ollen katson, että ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen olisi vastattava kieltävästi siten, ettei asetuksen N:o 1408/71 perusteella voida ilmoittaa kahta asuinpaikkaa sosiaaliturvaa varten, ja ettei tämä ole ristiriidassa SEUT 20 artiklan 2 kohdan eikä SEUT 21 artiklan kanssa.

2. Unionin oikeuden ja erityisesti asetuksen N:o 1408/71 10 artiklan sovellettavuus asiassa

34. Jotta ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle voitaisiin antaa pääasian ratkaisemiseksi mahdollisimman hyödyllinen vastaus, edeltävää päätelmää on täydennettävä sillä täsmennyksellä, ettei asetuksen N:o 1408/71 10 artiklaa, jonka kansallinen tuomioistuin tuo kysymyksessään esiin, voida soveltaa nyt käsiteltävässä asiassa. Kuten jäljempänä havaitaan, unionin oikeudella on tuskin merkitystä nyt käsiteltävässä asiassa, jota säännellään olennaisin osin kansainvälisellä sopimuksella (a); myöskään pääasian tosiseikat eivät kuulu mainitun 10 artiklan soveltamisalaan (b).

5 — Sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta 29.4.2004 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston uusi asetus (EY) N:o 883/2004 (EUVL L 166, s. 1) lähtee samoista periaatteista.

6 — Ks. erityisesti asia 60/85, Luitjen, tuomio 10.7.1986 (Kok., s. 2365).

7 — Sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annetun asetuksen (EY) N:o 883/2004 täytäntöönpanomenettelystä 16.9.2009 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 987/2009 (EUVL L 284, s. 1) 11 artikla.

a) Saksan ja Puolan välillä vuonna 1975 tehdyn sopimuksen sovellettavuus

35. Vuonna 1990, jolloin ZUS myönsi Wencelille vanhuuseläkkeen, unionin oikeutta eikä erityisesti asetusta N:o 1408/71 tietystikään sovellettu Puolassa. Sitä vastoin voimassa oli Saksan ja Puolan välillä 9.10.1975 tehty sopimus, jolla säänneltiin vanhuus- ja työtapaturmaetuuksia.

36. Tämä vuoden 1975 sopimus oli luonteeltaan niin sanottu integroiva eläkesopimus, joka tehtiin niiden ongelmien ratkaisemiseksi, joita oli sosiaaliturva-alalla syntynyt Saksan liittotasavallan ja Puolan välillä ensimmäisestä ja toisesta maailmansodasta johtuvista alueellisista muutoksista ja väestösiirtymistä. [8] Kyseisen sopimuksen 4 artiklan mukaan eläkkeen myöntää ”sen jäsenvaltion sosiaaliturvalaitos, jonka alueella etuudensaaja asuu, kyseiseen laitokseen sovellettavien säännösten mukaisesti”, ja oikeus mainittuun eläkkeeseen menetetään, jos etuudensaaja lakkaa asumasta sen jäsenvaltion alueella, jonka sosiaaliturvalaitos on laskenut eläkkeen.

37. Kuten Saksan hallitus on todennut, sopimus, joka perustui eläkkeiden viennin periaatteeseen ja lähtövaltiossa saavutettujen oikeuksien suojelemiseen, ei ollut toteutettavissa kyseisen ajan (1975) poliittisessa kontekstissa yhtä vähän kuin sitä oli työperäisen siirtolaisuuden ilmiö. Tässä erityisessä asiayhteydessä kukin sopimuksen allekirjoittanut valtio varmisti sen omalla alueella asuvien henkilöiden eläkkeen maksamisen tehden kuitenkin myönnytyksen siitä, että se ottaa huomioon eläkkeen laskemisessa toisessa valtiossa täyttyneet vakuutuskaudet. [9]

38. Wencelin vanhuuseläkehakemuksen tekoaikaan asia vaikutti puhtaasti sisäiseltä: ZUS myönsi – ja tämän jälkeen maksoi – eläkkeen Puolan lainsäädännön mukaisesti henkilölle, joka oli työskennellyt Puolassa ja suorittanut vakuutusmaksut siellä ja joka ei missään vaiheessa ollut ilmoittanut muuttaneensa asuinpaikkansa Puolan ulkopuolelle. On oletettava, että jos Puolan viranomaiset olisivat vuonna 1990 todenneet, että Puolan lainsäädännön kriteerien mukaisesti määritelty Wencelin asuinpaikka oli Saksassa eikä Puolassa, ne olisivat evänneet kyseisen eläkkeen, koska Saksan ja Puolan välillä vuonna 1975 tehdyn sopimuksen mukaisesti sen mahdollinen myöntäminen kuului Saksan sosiaaliturvalaitosten toimivaltaan: saksalaisen laitoksen olisi täytynyt maksaa eläke, ja se olisi pitänyt laskea tuolloin voimassa olleen Saksan lainsäädännön mukaisesti, mutta ottamalla huomioon Puolassa täyttyneet vakuutuskaudet.

39. Näin ollen on täysin sallittua katsoa, että jos Wencelin asuinpaikka oli vuonna 1990 Saksassa, hän olisi voinut hakea Saksan viranomaisilta vanhuuseläkettään, jonka laskemiseksi olisi otettu huomioon hänen Puolassa täyttyneet vakuutuskautensa. [10] Sitä vastoin Puolan viranomaisille tehty hakemus ei voinut saada tukea vuoden 1975 sopimuksesta.

40. Tämä oli se kriteeri, joka ilmeisesti ohjasi pääasiassa tehtyjä riidanalaisia päätöksiä, joilla Wencelin eläke poistettiin ja määrättiin hänet maksamaan takaisin vastaavat määrät kolmelta viimeiseltä vuodelta. Nämä päätökset myös perustuvat vuoden 1975 sopimukseen, vaikka ne on tehty sen jälkeen, kun Puola liittyi Euroopan unioniin.

8 — Samassa asiayhteydessä ja saman integraatioperiaatteen mukaisesti Saksassa hyväksyttiin tiettyjä ulkomaisia eläkkeitä koskeva laki (Fremdenrentengesetz, 28.9.1958). Ks. tästä yhdistetyt asiat C-396/05, C-419/05 ja C-450/05, Habelt ym., tuomio 18.12.2007 (Kok., s. I-11895, 101–104 kohta).

9 — Kun tämä asiayhteys muuttui vuonna 1990, molemmat valtiot allekirjoittivat uuden sopimuksen, jota ei kuitenkaan voida soveltaa nyt käsiteltävässä tapauksessa, koska 8.12.1990 tehdyn uuden sosiaaliturvasopimuksen 27 artiklan 2 kappaleen mukaan vuoden 1975 sopimusta sovelletaan edelleen henkilöihin, jotka olivat vaihtaneet asuinpaikkaa ennen vuotta 1990.

10 — On kuitenkin huomattava, että suullisessa käsittelyssä esitettyjen tietojen mukaisesti on luultavaa, ettei Wencelillä sellaisessa tapauksessa olisi ollut oikeutta vanhuuseläkkeeseen vielä viiteen vuoteen, koska Saksan eläkelainsäädännössä, jota täyttyneet vakuutuskaudet huomioon ottamalla olisi pitänyt soveltaa asiassa, vahvistettiin eläkeiäksi viisi vuotta Puolan lainsäädännössä vahvistettua korkeampi ikä (65 vuotta 60 vuoden sijaan).

41. Vaikka asetusta N:o 1408/71 sovellettiinkin Puolassa jo sen unioniin vuonna 2004 liittymisestä alkaen ja se korvasi jäsenvaltioiden välillä tehdyt sosiaaliturvasopimukset (asetuksen 6 artikla), sen 7 artiklassa säädetään tätä sääntöä koskevista tietyistä poikkeuksista, joista yhtä sovelletaan nyt käsiteltävään asiaan.

42. Asetuksen N:o 1408/71 7 artiklan 2 kohdan c alakohdan mukaan sen estämättä, mitä 6 artiklassa säädetään, sovelletaan edelleen ”jäsenvaltioiden jo ennen tämän asetuksen soveltamisen alkamispäivää tekemien tiettyjen sosiaaliturvasopimusten määräyks[iä], mikäli ne ovat etuudensaajien kannalta edullisempia tai jos ne johtuvat tietyistä historiallisista olosuhteista ja niiden vaikutus on ajallisesti rajoitettu, jos ne ilmoitetaan liitteessä III”.

43. Kyseisessä c alakohdassa säädetään siis asetuksen liitteessä III lueteltujen sosiaaliturvasopimusten määräysten poikkeuksellisesta soveltamisesta, jos ne ovat etuudensaajan kannalta edullisempia tai jos ne johtuvat tietyistä historiallisista olosuhteista ja niiden vaikutus on ajallisesti rajoitettu.

44. Koska Saksan ja Puolan välillä vuonna 1975 tehty sopimus on nimenomaisesti mainittu kyseisen liitteen III A osan 19 kohdan a alakohdassa yleisesti,[11] koska sen tekeminen johtuu tietyistä edellä mainituista historiallisista olosuhteista ja koska sen ajallinen vaikutus on jo mainitun vuoden 1990 sopimuksen vuoksi rajoitettu, on sitä mielestäni sovellettava nyt käsiteltävänä olevaan vanhuuseläkkeeseen asetukseen N:o 1408/71 nähden ensisijaisesti ilman, että olisi tarpeen tutkia, onko määräys, jota olisi sovellettava, etuudensaajan kannalta edullisempi kuin unionin oikeuteen perustuva säännös.

45. Oikeuskäytännössä ei tosin periaatteessa estetä kyseisenkaltaisten sopimusten ja yhteisön säännösten samanaikaisen soveltamisen periaatetta silloin, kun se on mahdollista. Siten asiassa Torrekens annetussa tuomiossa täsmennetään, että niin sanottua asetusta N:o 3 (joka edelsi asetusta N:o 1408/71) sovelletaan edelleen ”siinä määrin kuin nämä sopimukset eivät estä sen soveltamista” (21 kohta).[12]

46. Toisaalta asiassa TNT Express Nederland BV annetussa tuomiossa[13] todetaan asetuksen N:o 44/2001[14] 71 artiklasta, että unionin säännöksen, jolla asetetaan sopimuksen soveltaminen etusijalle, ulottuvuus ”ei voi olla ristiriidassa sen lainsäädännön taustalla olevien periaatteiden kanssa, jonka osa se on”, eikä ”johtaa lopputuloksiin, jotka olisivat sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan toteutumisen kannalta vähemmän suotuisia kuin lopputulokset, joihin kyseisen asetuksen säännöksillä päädytään” (51 kohta).

47. Tämä sama ajatus ilmenee myös oikeuskäytännöstä, jonka mukaan huolimatta sen yleisen säännön pakottavuudesta, joka koskee sosiaaliturvasopimusten korvaamista asetuksella N:o 1408/71, ja sen 7 artiklaan ja erityisesti sen liitteeseen III sisältyvien poikkeusten ehdottoman poikkeuksellisesta luonteesta, perustamissopimuksessa taatut vapaudet ”ovat esteenä sille se, että työntekijät menettävät sosiaaliturvaetuja siksi, että kahden tai useamman jäsenvaltion välisiä sopimuksia, jotka on saatettu osaksi kansallista oikeutta, ei voida soveltaa asetuksen N:o 1408/71 voimaantulon vuoksi”.[15]

11 — On otettava huomioon, että liitteessä III olevassa 19 kohdassa viitataan vuoden 1975 sopimukseen kokonaisuudessaan, toisin kuin muissa kohdissa, joissa mainitaan ainoastaan muiden sopimusten tietyt määräykset.

12 — Asia 28/68, Torrekens, tuomio 7.5.1969 (Kok., s. 125).

13 — Asia C-533/08, TNT Express Nederland BV, tuomio 4.5.2010 (Kok., s. I-4107).

14 — Tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 22.12.2000 annettu neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001 (EYVL 2001, L 12, s. 1).

15 — Em. yhdistetyt asiat Habelt ym., tuomion 118 ja 119 kohta. Ks. myös asia C-22/89, Rönfeldt, tuomio 7.2.1991 (Kok., s. I-323) ja asia C-277/99, Kaske, tuomio 5.2.2002 (Kok., s. I-1261). Oikeuskäytännössä täsmennetään kuitenkin, ettei tätä periaatetta voida soveltaa työntekijöihin, jotka eivät ole käyttäneet liikkumisvapauttaan ennen asetuksen voimaantuloa (asia C-475/93, Thévenon, tuomio 9.11.1995 (Kok., s. I-3813).

48. Mielestäni liikkumisvapaudet kuitenkin säilyvät nyt käsiteltävässä asiassa joka tapauksessa. Se, että ZUS ilmoitti vuonna 2009, että etuuksien maksamisesta vastaava laitos on toisen jäsenvaltion laitos, ei aiheuta Wencelille sosiaalisten etujen tai saavutettujen oikeuksien ”menetystä” siitä yksinkertaisesta syystä, ettei oikeutta puolalaiseen eläkkeeseen koskaan ollut. Lähtökohtaisesti hän ei myöskään tämän vuoksi joudu huonompaan asemaan, joka olisi voinut estää hänen liikkumisensa unionissa, sillä puolalaisen eläkkeen poistaminen ei poista etuudensaajan oikeutta vaatia kyseistä etuutta Saksassa.

49. Tämän vuoksi vuoden 1990 päätöksen lainmukaisuutta oli vuonna 2009 tutkittava vuoden 1975 sopimuksen puitteissa. Unionin oikeudella ei ole merkitystä, kun on ratkaistava, oliko ZUS:n vuonna 1990 tekemä päätös puolalaisen eläkkeen myöntämisestä pätevä vai ei ja oliko se näin ollen vuonna 2009 kumottava vai ei. ZUS:n päätöksen pätevyys voidaan kyseenalaistaa vain, jos osoittautuu, että Wencelin vakinainen asuinpaikka sosiaaliturvan määrittämiseksi oli vuonna 1990 Puolassa, mutta se on tehtävä vuoden 1975 sopimuksen ja siihen ja Puolan lainsäädäntöön sisältyvien asuinpaikan määrittämistä koskevien sääntöjen valossa.

b) Nyt käsiteltävän asian tosiseikat eivät kuulu asetuksen N:o 1408/71 10 artiklan soveltamisalaan

50. Kuten edellä on todettu, nyt käsiteltävässä asiassa esitetyt tosiseikat eivät toisaalta kuulu asetuksen N:o 1408/71 10 artiklan soveltamisalaan; sitä sovelletaan selvästi erilaisiin olosuhteisiin kuin niihin, jotka ovat kyseessä pääasiassa.

51. Kyseinen 10 artikla suojaa sanamuotonsa mukaisesti kaikelta sellaiselta vahingolta, joka eläkkeiden suhteen voi syntyä siitä, että ”etuuden saaja asuu muun jäsenvaltion alueella kuin sen, jossa maksamisesta vastuussa oleva laitos sijaitsee”. Aikaisemmin todetun mukaisesti tätä eroa etuuden maksamisesta vastuussa olevan laitoksen sijaintipaikan ja etuudensaajan asuinpaikan välillä ei kuitenkaan voida tehdä Wencelin tapauksessa. Vuoden 1975 sopimuksen perusteella valtio, joka oli vastuussa eläkkeen maksamisesta, määräytyi asuinpaikan mukaan; näin ollen Wencel joko asui Saksassa, missä tapauksessa maksamisesta oli vastuussa saksalainen laitos, tai hän asui Puolassa, jolloin Puolan viranomaiset olivat toimivaltaisia eläkkeen suhteen. Lisäksi riidanalainen tilanne ei millään tavoin voi kuulua mainitun 10 artiklan soveltamisalaan, koska – kuten on todettu – asetuksessa N:o 1408/71 ei säännellä ”kahden asuinpaikan” tilannetta.[16]

52. Loppujen lopuksi nyt käsiteltävän asian tosiseikat ovat erilaisia, joten tässä ei tule kyseeseen asetuksen N:o 1408/71 10 artiklassa säädetty suojelu.

53. Kaiken edellä todetun lisäksi ja hyödyllisen vastauksen antamiseksi Sąd Apelacyjnylle on todettava, että 10 artikla voi olla ratkaiseva uudessa tilanteessa, jossa Wencel ilmeisestikin on ollut sen jälkeen, kun hän miehensä kuoleman jälkeen palasi asumaan pysyvästi Puolaan.

54. Tämä mahdollinen asuinpaikan muutos (jonka tosiasiallisuus kansallisen tuomioistuimen on joka tapauksessa tutkittava) ei tosin vaikuta ZUS:n vuoden 1990 päätöksen lainmukaisuuteen; sitä on joka tapauksessa tutkittava vuoden 1975 sopimuksen valossa, kuten jo on todettu. Tästä on muistettava, että asetuksen N:o 1408/71 94 artiklan mukaisesti kyseisellä asetuksella ei anneta mitään oikeuksia ennen päivää, jolloin sitä alettiin soveltaa sen jäsenvaltion alueella, jota asia koskee. Kyseinen säännös on yhdenmukainen oikeusvarmuuden periaatteen kanssa, joka estää sen, että asetusta sovellettaisiin taannehtivasti riippumatta niistä edullisista tai epäedullisista vaikutuksista, joita soveltamisella voisi olla asianomaisen henkilön kannalta.[17] Näin ollen on niin, että vaikka Wencelin asuinpaikka olisikin

16 — Nyt käsiteltävässä asiassa sovellettava vuoden 1975 sopimus noudattelee hyvin todennäköisesti juuri tältä osin asetuksen N:o 1408/71 logiikkaa. Silläkin uhalla, että astun maaperälle, joka ei kuulu unionin tuomioistuimen toimivaltaan, uskon asianosaisten sopimuksesta esittämien kuvailujen perusteella voivani väittää tietyllä varmuudella, että tämän kahden asuinpaikan osalta oikeudellinen tilanne on, mikäli mahdollista, sopimuksen asiayhteydessä ja olosuhteissa vielä vaikeampi kuin unionin säännöstön asiayhteydessä, koska asuinpaikka on ilmeisesti ainoa ratkaiseva kriteeri tai liittymäkohta tässä oikeudellisessa asiayhteydessä.

17 — Asia C-290/00, Duchon, tuomio 18.4.2002 (Kok., s. I-3567, 21 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

siirtynyt vuonna 2009 Puolaan, hänen eläkkeensä maksamisesta vastuussa oleva laitos olisi edelleen ollut vuoden 1975 sopimuksen mukaisesti saksalainen sosiaaliturvalaitos. Tällä seikalla ei ole vaikutusta tehdyn päätöksen ja yksinomaan mainitun sopimuksen perusteella syntyneen oikeuden lainmukaisuuteen.

55. Yleisesti tunnustettu periaate on kuitenkin myös se, että vaikka uusi normi on siis pätevä ainoastaan tulevaisuuteen nähden, sitä on sovellettava myös vanhan lain voimassa ollessa syntyneiden tilanteiden tulevaisuudessa ilmeneviin vaikutuksiin, jos poikkeuksesta ei ole säädetty.[18] Siksi on todettava, että unionin oikeus voi saada aikaan tiettyjä vaikutuksia, jotka liittyvät tämän saksalaisen eläkkeen tämänhetkiseen aineelliseen maksamiseen.

56. Kuten jo todettiin, vuoden 1975 sopimuksen 4 artiklan 3 kappaleessa määrätään, että eläkkeet ”myönnetään vain, kun etuudensaaja asuu sen valtion alueella, jonka sosiaaliturvalaitos on laskenut eläkkeen”. Liityttyään unioniin jäsenvaltioiden on kuitenkin taattava, että tätä määräystä sovelletaan unionin oikeutta noudattaen. Näin ollen on todettava, että kun etuudensaaja on muuttanut Puolaan sen jälkeen, kun kyseinen valtio on liittynyt unioniin, nämä eläkeoikeudet ”viedään” asetuksen N:o 1408/71 mukaisesti. Oikeuden syntymishetkellä sovellettavan sopimuksen mukaisesti eläkkeen maksamisesta vastuussa oleva laitos olisi edelleen saksalainen laitos, mutta Wencel voisi hakea vanhuuseläkettään Puolassa ja mahdollisesti myös vaatia saksalaisen leskeneläkkeensä ”vientiä”.

57. Paluu Puolaan ei myöskään voi vaikuttaa kielteisesti etuudensaajaan. Tämä tilanne kuuluu jo täysin asetuksen N:o 1408/71 ja erityisesti sen 10 artiklan soveltamisalaan, sillä Wencel asuu eri jäsenvaltion alueella (Puola) kuin missä eläkkeen maksamisesta vastaava laitos sijaitsee (Saksa). Tällainen tilanne ei voi mainitun artiklan mukaan aiheuttaa etuuksien vähentämistä, muuttamista, keskeyttämistä, peruuttamista tai takavarikoimista. Kyseisen säännöksen vaikutus rajoittuu ilmeisesti eläkkeisiin, jotka erääntyvät Wencelin Puolaan paluusta lähtien, muttei päätöksiin, jotka vaikuttavat eläkkeisiin, jotka ovat erääntyneet aikaisemmin. Näin ollen tällaisessa tilanteessa olisi tärkeä tietää tämän paluun tapahtuma-aika, jotta voitaisiin määrittää ZUS:n vuoden 2009 sen päätöksen lainmukaisuus, jolla velvoitettiin etuudensaaja maksamaan takaisin hänen kolmen viimeisen vuoden aikana saamansa etuudet.

3. Ratkaisuehdotus ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen

58. Ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen annettavalla vastauksella on ensisijaisesti täsmennettävä, ettei kahta asuinpaikkaa koskevalla ilmoituksella sosiaaliturvaa varten ole vaikutusta asetuksen N:o 1408/71 puitteissa ja ettei tällaisen mahdollisuuden epääminen ole ristiriidassa SEUT 20 artiklan 2 kohdan eikä SEUT 21 artiklan kanssa. Toiseksi on täsmennettävä, ettei unionin oikeus (erityisesti asetus N:o 1408/71) ole ratkaiseva arvioitaessa vuonna 1990 myönnetyn puolalaisen eläkkeen lainmukaisuutta ja että asetuksen N:o 1408/71 7 artiklan 2 kohdan c alakohdan perusteella sellaisen Puolan kansalaisen, joka oli työskennellyt Puolassa ja maksanut eläkemaksuja siellä, mutta joka on siirtänyt asuinpaikkansa Saksaan ennen vuotta 1990, eläkeoikeuksiin sovelletaan edelleen Saksan ja Puolan välillä vanhuus- ja työtapaturmaetuuksista 9.10.1975 tehtyä sopimusta. Mainittuun tilanteeseen ei myöskään sovelleta asetuksen N:o 1408/71 10 artiklaa.

59. Jos eläkkeensaaja on palannut Puolaan sen jälkeen, kun kyseinen valtio oli liittynyt Euroopan unioniin, tällaisen paluun seurauksensa ei asetuksen N:o 1408/71 10 artiklan mukaisesti eläkeoikeuksia saada vähentää, muuttaa, keskeyttää, peruuttaa tai takavarikoida.

18 — Em. asia Duchon, tuomion 21 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

B *Toinen ja kolmas ennakkoratkaisukysymys*

60. Toisella ja kolmannella ennakkoratkaisukysymyksellään, joita on käsiteltävä yhdessä, puolalainen tuomioistuin tiedustelee unionin tuomioistuimelta, ovatko SEUT 21 artikla ja SEUT 20 artiklan 2 kohta sekä asetuksen N:o 1408/71 10 artikla esteenä ZUS:n vuonna 2009 tekemien päätösten kaltaisille päätöksille, joilla poistetaan oikeus vanhuuseläkkeeseen henkilöltä, ”jolla on useiden vuosien ajan ollut samanaikaisesti kaksi vakinaista asuinpaikkaa (kaksi elinetujen keskusta) kahdessa nykyisin Euroopan unioniin kuuluvassa valtiossa” ja joka ”ei ennen vuotta 2009 ole esittänyt hakemusta tai selvitystä asuinpaikkansa siirtämisestä jompaankumpaan näistä valtioista”, ja joilla velvoitetaan hänet maksamaan takaisin hänen kolmen viimeisen vuoden aikana saamansa määrät, kun otetaan huomioon, että kyseinen henkilö ei eläkkeen myöntämistä koskevaa hakemusta käsiteltäessä eikä sen saamisen jälkeen ”ole saanut puolalaiselta eläkelaitokselta tietoa siitä, että kahdesta vakinaisesta asuinpaikasta on ilmoitettava ja että on esitettävä hakemus tai selvitys, joka koskee sitä, että valitaan jommankumman valtion eläkelaitos, joka on toimivaltainen käsittelemään vanhuuseläkettä koskevan hakemuksen”.

61. Molemmat kysymykset lähtevät ensimmäisen kysymyksen tavoin oikeusvaikutusten mahdollisesta tunnustamisesta tilanteessa, jossa kyseessä on kaksi asuinpaikkaa kahdessa jäsenvaltiossa. Koska mainittu kahden asuinpaikan olettama on suljettu pois, nämä kaksi viimeistä kysymystä eivät näin muotoiltuina ole asiassa merkityksellisiä.

62. Jotta myös tältä osin annettaisiin ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle hyödyllinen vastaus, on mielestäni tarpeen täsmentää niitä viittauksia, joita tämä tekee ZUS:n ja etuudensaajan toimintaan eläkkeen hakemis-, myöntämis- ja maksamismenettelyssä.

63. Ennakkoratkaisupyynnössä esitetyn toteamuksen mukaan Wencel ei ollut tehnyt mitään ilmoitusta asuinpaikkansa muuttamisesta, eikä ZUS puolestaan ollut ilmoittanut hänelle tällaisen ilmoituksen tekemisen tarpeellisuudesta. Sąd Apelacyjnyn mukaan nämä seikat voivat mahdollisesti olla merkityksellisiä tarkasteltaessa ZUS:n vuonna 2009 tekemien päätösten lainmukaisuutta unionin oikeuden valossa.[19]

64. Asetusta N:o 1408/71 on sovellettava ZUS:n vuonna 2009 tekemän päätöksen lainmukaisuuden parametrinä muodollisten tai menettelyllisten näkökohtien osalta, sanotun kuitenkaan rajoittamatta vuoden 1975 sopimuksen sovellettavuutta nyt käsiteltävään asiaan.

65. Siten asetuksen N:o 1408/71 84 a artikla, joka koskee asetuksen soveltamisalaan kuuluvien laitosten ja henkilöiden välisiä suhteita, on merkityksellinen sen arvioimiseksi, noudattiko ZUS vuoden 2009 päätöksen tehdessään niitä menettelyvaatimuksia, joita sen oli noudatettava suhteessa Wenceliin kyseisen säännöksen mukaan, joka oli täydessä laajuudessaan voimassa päätöksentekoaikana.

19 — Suullisessa käsittelyssä on myös viitattu seurauksiin, joita Puolan perustuslakituomioistuimen 28.2.2012 antamalla tuomiolla (asia K 5/11) saattaa olla ZUS:n vuonna 2009 tekemän päätöksen lainmukaisuudelle siltä osin kuin se tehtiin Puolan eläkelain 114 §:n 1 momentin perusteella. Mainitussa tuomiossa todetaan perustuslainvastaiseksi kyseisen lain toinen säännös eli mainitun 114 §:n 1 a momentti, jonka mukaan asiaa tutkitaan uudelleen, jos osoittautuu, että esitetty näyttö ei riitä kyseessä olevan oikeuden tai etuuden suuruuden määrittämiseksi. Vaikkei tuomiossa suljeta ehdottomasti pois sitä, että tällä 1 a momentin perustuslainvastaisuuden toteamisella voi olla vaikutusta 1 momenttiin (ja siinä viitataan erityisesti näiden välillä olevaan läheiseen suhteeseen), tämä on joka tapauksessa kysymys, joka ylittää unionin tuomioistuimen toimivallan.

66. Koska mainitussa 84 a artiklassa säännellään jäsenvaltion sosiaaliturvalaitoksen ja asetuksen soveltamisalaan kuuluvien henkilöiden välisiä suhteita koskevia puhtaasti muodollisia näkökohtia eikä se vaikuta vuoden 2009 päätökseen aineellisesti, sen sovellettavuutta nyt käsiteltävässä asiassa ei voida kiistää.[20] Erityisesti ei voida vedota siihen, että asetuksen N:o 1408/71 tavoitteena ei ole säännellä perusteettomasti saatujen etuuksien takaisinperintämenettelyä. Kukin jäsenvaltio sääntelee mainittua menettelyä, mutta tämän sääntelyn on joka tapauksessa oltava unionin oikeuden mukaista.

67. Yhteenvedonomaisesti voidaan todeta, että 84 a artiklan 1 kohdassa säädetään asetuksen soveltamisalaan kuuluvien laitosten ja henkilöiden vastavuoroisesta tiedotus- ja yhteistyövelvollisuudesta, joka ensin mainittujen osalta konkretisoituu niin, että niiden on ”toimitettava asianomaisille henkilöille kaikki tiedot, jotka ovat tarpeen heidän tämän asetuksen mukaisten oikeuksiensa käyttämiseksi”, ja viimeksi mainittujen osalta niin, että heidän on ”ilmoitettava mahdollisimman pian toimivaltaisen valtion ja asuinvaltion laitokselle kaikista henkilökohtaisessa tai perheensä tilanteessa tapahtuneista muutoksista, jotka vaikuttavat heidän oikeuteensa etuuksiin tämän asetuksen perusteella”.

68. Kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on määrittää, ovatko ZUS ja Wencel täyttäneet tämän yhteistyötä, tiedottamista ja hyvää hallintoa koskevat velvollisuutensa niin, että niiden mahdollinen täyttämättä jättäminen voisi johtaa vuoden 2009 päätöksen kumoamiseen.

69. Wencelin menettelyn osalta on samoin otettava huomioon, että saman artiklan 2 kohdan mukaan siitä, ettei noudateta velvollisuutta antaa tietoja kansallisille viranomaisille, voi aiheutua toimenpiteitä kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Säännöksessä täsmennetään, että toimenpiteiden on oltava ”oikeasuhteisia”, joten kansallisen tuomioistuimen on arvioitava, onko eläkkeen poistaminen ja perusteettomasti saatujen määrien takaisin maksamista koskeva vaatimus ”oikeasuhteinen” toimenpide seuraukseksi sille, että Wencel on mahdollisesti jättänyt noudattamatta tiedottamisvelvollisuuttaan.

70. Näin ollen toiseen ja kolmanteen kysymykseen on vastattava, että Puolan viranomaisten Puolan Euroopan unioniin liittymisen jälkeen sosiaaliturva-asioissa tekemien kaikkien päätösten on noudatettava asetuksen N:o 1408/71 84 a artiklan mukaisia muodollisia velvollisuuksia, myös silloin, kun kyseessä ovat eläkeoikeuksia koskevat päätökset, jotka eivät kuulu unionin oikeuden soveltamisalaan. Toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen on määritettävä, onko nyt käsiteltävässä asiassa jätetty noudattamatta mainittuja velvoitteita, ja jos on, mitä legitiimejä ja oikeasuhteisia seuraamuksia siitä voi olla.

VI Ratkaisuehdotus

71. Näin ollen ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Unezpiezén Społecznych w Białymstokun (Puola) esittämiin kysymyksiin seuraavasti:

1) Kahta asuinpaikkaa koskevalla ilmoituksella sosiaaliturvaa varten ei ole vaikutusta sosiaaliturvajärjestelmän soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin, itsenäisiin ammatinharjoittajiin ja heidän perheenjäseniinsä 14.6.1971 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1408/71 puitteissa. Tällaisen mahdollisuuden epääminen ei ole ristiriidassa SEUT 20 artiklan 2 kohdan eikä SEUT 21 artiklan kanssa.

20 — Mikään ei myöskään estä unionin tuomioistuinta lausumasta tästä, koska runsaan oikeuskäytännön mukaan se voi katsoa olevansa velvollinen ottamaan huomioon sellaiset unionin oikeuden säännökset, joihin kansallinen tuomioistuin ei ole viitannut ennakkoratkaisukysymyksissä. Ks. ennen kaikkea asia C-157/10, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, tuomio 8.12.2011 (19 kohta, Kok., s. I-13023).

Unionin oikeus (erityisesti asetus N:o 1408/71) ei ole ratkaiseva arvioitaessa vuonna 1990 myönnetyn puolalaisen eläkkeen lainmukaisuutta. Asetuksen N:o 1408/71 7 artiklan 2 kohdan c alakohdan perusteella sellaisen Puolan kansalaisen, joka oli työskennellyt Puolassa ja maksanut eläkemaksuja siellä, mutta joka on siirtänyt asuinpaikkansa Saksaan ennen vuotta 1990, eläkeoikeuksiin sovelletaan edelleen Saksan ja Puolan välillä vanhuus- ja työtapaturmaetuuksista 9.10.1975 tehtyä sopimusta.

Mainittuun tilanteeseen ei myöskään sovelleta asetuksen N:o 1408/71 10 artiklaa. Jos eläkkeensaaja on palannut Puolaan sen jälkeen, kun kyseinen valtio oli liittynyt Euroopan unioniin, tällaisen paluun seurauksena eläkeoikeuksia ei asetuksen N:o 1408/71 10 artiklan mukaisesti saada vähentää, muuttaa, keskeyttää, peruuttaa tai takavarikoida.

2) Puolan viranomaisten Puolan Euroopan unioniin liittymisen jälkeen sosiaaliturva-asioissa tekemien kaikkien päätösten on noudatettava asetuksen N:o 1408/71 84 a artiklan mukaisia muodollisia velvollisuuksia, myös silloin, kun kyseessä ovat eläkeoikeuksia koskevat päätökset, jotka eivät kuulu unionin oikeuden soveltamisalaan. Toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen on määritettävä, onko nyt käsiteltävässä asiassa jätetty noudattamatta mainittuja velvoitteita, ja jos on, mitä legitiimejä ja oikeasuhteisia seuraamuksia siitä voi olla.